

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра історії України

Дипломна робота бакалавра

**з теми: «ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ НА СЕЛІ
(1917-1918 РР.)»**

Виконала: студентка 4 курсу
напряму підготовки 6.020302 Історія
денної форми навчання
Кушнірова Олена В'ячеславівна

Керівник:
Степанков Віталій Валерійович,
ст.викладач кафедри історії України

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2017 року

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	3
Вступ.....	4
Розділ 1. Історіографія та джерельна база	7
Розділ 2. Податкова політика Центральної Ради в українському селі (листопад 1917 – березень 1918 рр.).	17
Розділ 3. Політика Центральної Ради щодо сплати податків в українському селі у (березень-квітень 1918 р.).....	37
Висновки.....	50
Список використаних джерел та літератури	53

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГЗУ – Губернська земська управа.

МВС – Міністерство внутрішніх справ.

МФ – Міністерство фінансів.

ПЗУ – Повітова земська управа.

РНМ – Рада Народних Міністрів.

УНР – Українська Народна Республіка.

УЦР – Українська Центральна Рада.

Вступ

Вивчення соціально-економічної історії посідає важливе місце в колі інших історичних проблем. Однією із підвалин стабільного економічного розвитку держави є виважена, продумана податкова політика. Кожна держава, як правило, намагається забезпечити сталі фінансові надходження до державного бюджету і основним джерелом надходження коштів, безсумнівно, є податки. Поряд із підприємствами та іншими комерційними, фінансовими установами платником податків до державної скарбниці у кожній країні виступає населення, зокрема селянство. В сучасній Україні податкова система потребує реформування, тому вивчення історичного досвіду, на прикладі діяльності урядів Центральної Ради, є важливим у цьому процесі.

Традиційно у дослідженні податкової системи науковці приділяли увагу вивченню законодавчих змін, не вдаючись до аналізу наслідків податкової політики для населення. Більшість дослідників, вивчаючи тему податків, не виходили за межі класичного розуміння цього терміну, аналізуючи тільки ті платежі, що встановлені виключно нормами податкового законодавства. Однак, на наш погляд, податкова політика національних органів влади в українському селі в добу революції, і зокрема Центральної Ради у 1917 – 1918 рр., охоплює не лише сплату селянами земських і державних поземельних податків, а ще цілий комплекс заходів фіскального характеру, а саме, примусову здачу хліба, реквізиції, контрибуції, штрафи та інші заходи здійснювані як українськими урядами, так і їхніми союзниками. Тому комплексне висвітлення всіх вищезазначених елементів податкової політики Центральної Ради в українському селі у 1917 – 1918 рр. є важливим з точки зору сьогодення, оскільки історичні знання з даної тематики дадуть змогу уникнути чимало помилок у державній податковій політиці.

Сучасна українська держава повинна широко залучати досвід попередніх років адже, проводячи аналогію із революційним періодом 1917-1920 рр., можна прослідкувати відмінності у підтримці різними політичними режимами окремих категорій виробників та населення і негативні соціально-економічні та політичні наслідки одновекторності такої податкової політики.

Актуальність зазначеної теми зумовлюється також необхідністю нагромадження знань із історії Української революції та визвольних змагань і формування неупередженого погляду на діяльність Центральної Ради у 1917 – 1918 рр., зокрема і в податковій сфері.

Об'єктом роботи є внутрішньоекономічна політика урядів УНР в період революції 1917-1920 рр.

Предметом роботи є система податкових та фіскальних заходів владних органів Центральної Ради в українському селі, які впливали на соціально-економічні відносини в аграрному секторі економіки України.

Хронологічні межі роботи окреслені періодом 1917 - 1918 рр. – часом діяльності урядів Української Центральної Ради. Вибір нижньої межі (листопад 1917 р.) зумовлено активізацією державотворчих процесів та утворенням Центральною Радою Української Народної Республіки; верхньої (квітень 1918 р.) – фактичною втратою влади Центральною Радою в результаті гетьманського перевороту.

Територіальні межі роботи. Опрацьовані автором матеріали охоплюють територію Наддніпрянської України, на яку упродовж 1917 – 1918 рр. поширювалася влада національних урядів Центральної Ради. З урахуванням динаміки лінії фронтів, інших суспільно-політичних обставин – це територія Волинської, Київської, Подільської, Чернігівської, Харківської, Полтавської, Катеринославської, Таврійської губерній.

Мета роботи полягає у тому, щоб на основі аналізу джерел, здобутків історіографії висвітлити податкову політику Центральної Ради в українському селі періоду революції.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- з'ясувати стан наукового вивчення теми, проаналізувати джерельну базу;
- висвітлити податкову політику Центральної Ради в українському селі у листопаді 1917 – березні 1918 рр.;
- відтворити політику органів влади УНР щодо сплати податків в українському селі у березні-квітні 1918 р;
- визначити принципи оподаткування селянства урядами Центральної Ради.

Методологічною основою роботи є принципи об'єктивності та історизму. Ці принципи були реалізовані за допомогою як загальнонаукових, так і спеціально-історичних методів: проблемно-хронологічного (для виділення і аналізу окремих проблем, пов'язаних з історією налагодження податкової системи Центральною Радою), історико-генетичного (для виявлення причин кризи з виплатою податків в Україні та з'ясування чинників, які негативно вплинули на проведення податкової політики), порівняльно-історичного (для виявлення характерних рис нових державних податкових органів, їх ролі у забезпеченні сплати селянами податків у порівнянні з попередньою діяльністю інших урядів), метода історичної реконструкції та моделювання (відтворення структури податкових органів).

Практичне значення дослідження полягає у тому, що фактологічний матеріал, який містяться в роботі, розширює знання з податкової політики національних урядів в українському селі у період 1917 – 1920 рр. Результати роботи можуть залучатися під час викладання лекційних курсів із історії України та розробки спецкурсів для студентів, ліцеїстів різних навчальних закладів.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Обсяг тексту роботи становить 62 сторінки.

Висновки

Аналіз історіографії роботи свідчить про актуальність вивчення в історичній науці податкової політики Центральної Ради в українському селі. Зарубіжна, радянська, сучасна історіографія теми не дають можливості повною мірою реконструювати процес оподаткування селянства та його особливості.

Початком проведення повноцінної податкової політики стало утворення УНР, починаючи з листопада 1917 р. по квітень 1918 р., коли Центральна Рада та Рада Міністрів стали законодавчим і відповідно виконавчим органами влади. Активізація роботи зі збирання податків почалася у грудні 1917 р., але була запізнілою і викликаною розривом економічних відносин з Петроградом після приходу до влади більшовиків. Рада Міністрів всіляко намагалася забезпечити надходження коштів до державної скарбниці, проте істотних результатів це не приносило. Особливістю цього періоду було те, що в основі податкової системи залишилося дореволюційне законодавство. Крім того, відчувався негативний вплив німецьких та австрійських окупаційних військ, які не давали повноцінно проводити податкову політику на селі. Економічні зобов'язання змусили Раду Міністрів вдатися до практики реквізицій. Населення негативно реагувало не так на податкову політику Центральної Ради, як на окупаційні війська, ототожнюючи їх дії з діями центральної Ради.

Варто зазначити, що у період з листопада 1917 р. до квітня 1918 р. змінилося і ставлення влади до оподаткування населення. На зміну закликам про добровільну сплату податків, які були характерні для 1917 р., влада вдається до примусу у їх зборі, а це свідчить про еволюцію молодого державного апарату. Проте кардинальних змін у податковій системі не відбулося. Як і за часів Тимчасового уряду, селяни сплачували державні поземельні податки та земські земельні збори. Деструктивну у податкову політику в аграрному секторі економіки УНР внесли і соціалістичні експерименти Центральної Ради. Фактично після соціалізації землі великі

господарства, які були основними платниками податків, були знищені, а майно було розтягнене селянами за посередництва земельних комітетів. Основними причинами невдалої податкової політики Центральної Ради на селі були: непродумана кадрова політика, фактична відсутність податкового апарату, хаос у місцевих органах влади, які не могли скласти земських кошторисів та дуже завищували земські податки. Основною проблемою збору податків на селі стала катастрофічно низька платоспроможність селянства, особливо у тих повітах, що розташовувалися у прифронтовій смузі.

Податкова політика в українському селі урядів Центральної Ради здійснювалася у складних революційних умовах; упродовж своєї діяльності українські уряди застосовували прогресивне оподаткування. В основі податкової політики лежало законодавство колишньої Російської імперії; податкові ініціативи урядів зводилися до підвищення ставок існуючих податків та прийняття законів, які неістотно доповнювали податкове законодавство, однак у діях Центральної Ради помічені спроби реформування податкової системи, Податкова політика Центральної Ради перебувала під зовнішнім впливом. На Центральну Раду впливала австро-німецька окупаційна адміністрація. Часто для наповнення бюджету, окрім податків, застосовувався додатковий випуск грошових знаків, що породжувало інфляцію. Крім класичних податків на селі за Центральної Ради розповсюдження набувають контрибуції, що накладалися як українською владою, так і окупаційною адміністрацією. Характерним для діяльності національних урядів було поступове зростання податкового тягара для селянства та зниження прибутковості їх господарств.

За часів Центральної Ради, широкого розповсюдження набула практика одноразових податків та зборів. Уряди Центральної Ради податковий прес намагалися перекласти на заможне селянство та великі господарства. Очільники Центральної Ради відповідно до соціалістичних принципів, податки використовували як засіб соціальної диференціації в українському

селі. Уряд Центральної Ради вдався до часткового скорочення службовців податкового відомства, утримання податківців було на досить низькому рівні.

Таким чином, можна стверджувати, що податкові ініціативи Центральної Ради були знівельовані складними політичними та соціально-економічними умовами. УНР було відведено дуже мало часу аби повноцінно реформувати податкову систему.

Список використаних джерел та літератури

Опубліковані джерела:

1. Борьба трудящихся Волыни за власть Советов (март 1917 г. – декабрь 1920 г.) / Сборник документов и материалов. – Житомир: Обл. изд-во, 1957. – 480 с.
2. Борьба трудящихся Черниговщины за власть Советов(1917 – 1919 гг.) / Сборник документов и материалов. – Чернигов: Обл. изд-во, 1957. – 475 с.
3. Гражданская война в России. (1918 – 1921 гг.): [хрестоматия] / [Сост., вст. ст. и коммент. С. Пионтковского]. – М.: Издание Коммунистического университета им. Я. М. Свердлова, 1925. – 708 с.
4. Гражданская война на Екатеринославщине. / Сборник документов и материалов (февраль 1918 – 1920 гг.). – Днепропетровск: Проминь, 1968. – 355 с.
5. До історії боротьби трудящих за встановлення Радянської влади на Ровенщині в 1917 – 1920 рр.: Документи і матеріали на допомогу пропагандистам. – Ровно: Держполітвидав УРСР, 1957. – 104 с.
6. Документи трагічної історії України (1917 – 1927 рр.) / Упор. П. Бачинський. – К., 1999. – 640 с.
7. Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918-1920 гг.): Сб. документов и материалов. – К.: Госполитиздат УССР, 1962. – 538 с.
8. Николаевщина в годы иностранной военной интервенции (март 1918 – декабрь 1920 г.): Документы и материалы. – Херсон: Херсонское книжно-газетное издательство, 1962. – 406 с.
9. Победа Советской власти на Херсонщине: Сб. документов и материалов. – Херсон: Наддніпрянська правда, 1957. – 377 с.
10. Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 – грудень 1920 рр.): Документи й матеріали. – Вінниця: Книжково-газетне вид-во, 1959. – 487 с.
11. Свод Уставов Российской Империи в XVI т. / Под ред. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб., 1916. – Т. 4: Устав о земских повинностях.

12. Свод Уставов Российской Империи в XVI т. /Под ред. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб., 1916. – Т. 5: Устав о прямых налогах.
13. Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление Советской власти (1917 – 1920 гг.): Сб. документов и материалов. – Полтава: Обл. изд-во, 1957. – 228 с.
14. Трудящиеся Сумщины в борьбе за власть Советов (1917 – 1920 гг.): Сб. документов. – Сумы: Книжно-газетное изд-во, 1957. – 391 с.
15. Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.: Зб. документів та матеріалів. – Черкаси: Обласне вид-во, 1957. – 303 с.
16. Україна в ХХ столітті: збірник документів і матеріалів (1900 – 1939 рр.) / Упор. А.Г. Слюсаренко та ін. – К., 1997. – 446 с.
17. Українська революція. Документи / Упор.Т.Гунчак. – Нью-Йорк, 1984. – 487 с.
18. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 т. / [Упоряд. В.Ф.Верстюк (керівник), О.Д.Бойко, Ю.М.Гамрецький та ін.] – К.: Наукова думка, 1996-1997. – Т1. – 588 с.
19. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 т. / [Упоряд. В.Ф.Верстюк (керівник), О.Д.Бойко, Ю.М.Гамрецький та ін.] – К.: Наукова думка, 1996-1997. – Т.2. – 422 с.
20. Харьковщина в период гражданской войны и иностранной интервенции // Сборник документов и материалов (февраль 1918 – 1920 г.) – Харьков.: Прапор, 1973. – 323 с.
21. Чого прийшли німці на Україну. Офіційні повідомлення. – Б.м.: Відродження, 1918. – 16 с.

Періодичні видання:

22. Вісник Волинського Губерніального комісара. – 1917. – 2 грудня.
23. Весник Одесского земства. – 1917. – 11 вересня.
24. Вісник Ради народних міністрів УНР. – 1918. – 24 березня.
25. Вісник Ради Народних Міністрів УНР. – 1918. – 24 квітня.
26. Вісти з Української Центральної Ради. – 1917.– 12 травня.

27. Известия Одесского Совета Рабочих Депутатов. – 1918. – 30 березня.
28. Народня воля. – 1917. – 14 грудня.
29. Южнорусская сельскохозяйственная газета. – 1917. – 8 січня.
30. Южнорусская сельскохозяйственная газета. – 1917. – 29 січня.
31. Южнорусская сельскохозяйственная газета. – 1917. – 27 березня.
32. Южнорусская сельскохозяйственная газета. – 1917. – 9 липня.

Мемуари:

33. Гольденвейзер А. Из киевских воспоминаний / А. Гольденвейзер // Революция на Украине по мемуарам белых. – М.; Л.: Государственное издательство, 1930. – С. 1 – 63.
34. Грушевський М. С. Українська гривня. Гроші Української Народної Республіки / М.С. Грушевський // Народна воля. – 1917. – № 47.
35. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920 роки) / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 632 с.
36. Одинець Г. М. Мої спогади про Центральну Раду / Г.М. Одинець. – Харків: Державне видавництво України, 1926. – 38 с.
37. Феценко-Чопівський І. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії / І. Феценко-Чопівський. – Житомир: Житомирський вісник, 1992. – 122 с.
38. Чикаленко Є. Уривки з моїх споминів за 1917 р. / Є. Чикаленко. – Прага: Видання Фонду імені Є. Чикаленка при Українському Академічному Комітеті, 1932. – 41 с.
39. Чикаленко Є. Х. Щоденник. 1919 – 1920 / Є.Х. Чикаленко. – Київ; – Нью-Йорк: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. – 640 с.
40. Чикаленко Є. Щоденник. У 2 т. / Є. Чикаленко. – К.: Темпора, 2004. – Т. 2: 1918 – 1919. – 464 с.

Наукові видання, монографії, статті:

41. Атоян О.Н. В конфликте с государством: крестьянское правосознание на Украине 1917 – 1919 годов / О.Н. Атоян. – Луганськ: РИО ЛАВД, 2003. – 512 с.
42. Боголепов Л. Н. Бумажные деньги / Л.Н. Боголепов. – Москва: б.в., 1922. – 157с.
43. Богомазов Г. Г. Подоходный налог на Западе и в России / Г.Г. Богомазов. – Л.: б.в., 1924. – 455 с.
44. Борисов В.И. Хлеб, война, революция: Продовольственная политика на Юге Росии в период Первой мировой войны и революции (1914 – 1918) / В.И. Борисов, А.А. Чернобаев. – Луганськ, 1997. – 148 с.
45. Борисов В.І. Здійснення більшовицької політики товарообміну на Україні (березень 1917 – лютий 1918) / В.І. Борисов, О.В. Сердюк // Український історичний журнал. – 1990. – №6. – С. 60 – 68.
46. Браиловский А. М. Денежные знаки революции 1917 – 1922 гг. / А.М. Браиловский. – Тифлис: б.изд., 1922. – 186 с.
47. Вайнштейн Э. Одесская эмиссия бон / Э. Вайнштейн // Советский филателист. – 1927. – № 9. – С. 19.
48. Великая октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине февраль 1917 – февраль 1918. Хроника важнейших историко-партийных событий. В 2-х частях / [ред. кол. Ю.В. Бойко, М.Г. Безпалко, И.Ф. Курас, Л.А. Нагорная]. – К.: Политиздат Украины, 1977. – Ч. 1. – 523 с.
49. Верстюк В. Ф. Українська революція: доба Центральної Ради / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С. 65 – 77.
50. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: [навчальний посібник] / В.Ф. Верстюк. – К.: Заповіт, 1997. – 243 с.
51. Винниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1990. – Ч. 2. – 328 с.

52. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української держави, УССР (1917 – 1930 рр.) / П. Гай-Нижник. – К.: Цифра-друк, 2006. – 304 с.
53. Гай-Нижник П. Теоретичні засади фінансової системи Української Держави у 1917 – 1919 рр. / П. Гай-Нижник // Український історичний журнал. – 1998. – № 4. – С. 12-14.
54. Гай-Нижник П. Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): дис. доктора іст.наук: 07.00.01 // Київський національний університет ім. Тараса Шевченка / П. Гай-Нижник. – К., 2008. – 472 с.
55. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.): дис. кандидата іст. наук: 07.00.01 // НАН України інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського / П. Гай-Нижник. – К., 2000. – 210 с.
56. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) / П. Гай-Нижник. – К., 2004. – 430 с.
57. Гловінський Є. Фінанси України в роках 1917 – 1920 / Є. Гловінський // Фінанси У.С.С.Р. – Варшава: Український науковий інститут, 1938. – 13 с.
58. Гнатишак М. Державні гроші України 1917 – 1920 років. Ілюстрований історико-іконографічний нарис / М. Гнатишак. – Клівленд: Український Музей-Архів, 1974. – 356 с.
59. Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923 рр.: В 2 т. / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – Т. I: Доба Центральної Ради. – 320 с.
60. Жвалюк В.Р. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності: [монографія] / В.Р. Жвалюк / [За наук. ред. проф. О.Н. Ярмиша]. – К.: Атіка, 2001. – 70 с.
61. Иольсон Л. М. Бумажные денежные знаки, выпущенные на территории б. Российской империи за время с 1769 по 1924 годы / [Иольсон Л. М., Байер

- А. П., Белоусов В. П., Лихачев Г. Н., Вигилев С. М., Редько Т. Л.] – М.: Издание Уполномоченного по филателии и бонам в СССР, 1925. – 200 с.
62. История крестьянства СССР. История советского крестьянства: в 5 т. Т. 1: Крестьянство в первое десятилетие советской власти. 1917 – 1927 // [Под ред. В. Шерстобитова]. – М.: Наука, 1986. – 455 с.
63. История социалистической экономики СССР: в 7 т. – Т. 1: Советская экономика 1918 – 1920 гг. / [Редколлегия: доктор экон. наук И.А.Гладков (отв. ред.) и др.]. – М.: Наука, 1976. – 448 с.
64. История СССР с древнейших времен до наших дней: в 2 сериях, 12 томах. Вторая серия. Т. 7. Великая Октябрьская социалистическая революция и гражданская война в СССР. 1917 – 1920 гг. / [Отв. ред. И. Минц]. – М.: Наука, 1967. – 752 с.
65. Іващенко В.А. Становлення податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату в українському селі (березень – жовтень 1917 р.) / В.А. Іващенко // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 230 – 232.
66. Іващенко В.А. Становлення нормативно-правової бази податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату в українському селі (жовтень 1917 – квітень 1918 рр.) / В.А. Іващенко // Вісник Київського міжнародного університету. – 2009. – Вип. 8. – С. 250 – 258.
67. Історія селянства Української РСР: у 2 т. / [Ред. колегія: В.А. Дядиченко (відп. ред.) М.Ю. Брайчевський, М.Н. Лещенко та ін.] – К., 1967. – Т. 2. – 534 с.
68. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах / О.В.Андрощук, В.К.Баран, А.В.Блануца та ін.. – К.: Наукова думка, 2006. – Т.1. – 632 с.
69. Калиновский М. Денежное обращение Украины. Денежная эмиссия Украины / М. Калиновский // Советский коллекционер. – 1925. – № 10. – С. 6-7.
70. Ковальова Н.А Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917 – 1921 рр.) / [Ковальова Н.А., Корновенко

- С.В, Малиновський Б.В., Михайлюк О.В., Морозов А.Г.]. – Черкаси: Ант, 2007. – 280 с.
71. Копиленко О. Л. Держава і право України. 1917 – 1920 / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
72. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради / О.Л. Копиленко. – К.: Україна, 1992. – 204 с.
73. Ксензенко Н.И. Революционные аграрные преобразования на Украине декабрь 1919 – март 1921 / Н.И. Ксензенко. – Харків: Вища школа, Издательство при Харьковском Университете, 1980. – 144 с.
74. Кузьминець О. Історія держави і права України / О. Кузьминець, В. Калиновський. – К.: Україна, 2002. – 446 с.
75. Кульчицький С. В. Нотатки про українські революції / С.В. Кульчицький. – К., 2001. – 88 с.
76. Кульчицький С.В. Становление основ социалистического уклада жизни крестьян УРСР / С.В. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 1988. – 180 с.
77. Лебідь-Юрчик Х. Бюджетове право: [додаток: перший державний бюджет України на 1918 рік і пояснення найважливіших позицій бюджету] / Х. Лебідь-Юрчик. – Львів: б.в., 1927. – 191 с.
78. Левицький К. Великий Зрив (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів) / К. Левицький. – Львів: «Червона калина», 1931. – 149 с.
79. Лозовий В. Ставлення селян до сплати податків у період Тимчасового уряду та Центральної Ради (1917-1918 рр.) / В.Лозовий // Український селянин: Збірник наукових праць / [За ред. А.Г.Морозова]. – Черкаси: Черкаський національний університет ім.Б.Хмельницького, 2006. – Вип. 10. – С.290-293.
80. Лях Р. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917 – 1923 рр.) / Р. Лях. – Київ-Донецьк: Вища школа, головне видавництво, 1975. – 118 с.
81. Мартос Б. Гроші Української Держави / Б. Мартос, Я. Зозуля. – Мюнхен: Український Технічно-Господарський Інститут, 1972. – 102 с.

82. Мироненко О.М. Світоч української держави: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / О.М. Мироненко // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Акад. правових наук України. – К.: Б.в., 1995. – 327 с.
83. Михалевский Ф. И. История денег и кредита / Ф.И. Михалевский. – М.: Изд. Коммунистического университета им. Я. М. Свердлова, 1925. – 304 с.
84. Мицюк О. Земельні реформи в Україні / О. Мицюк. – Львів: б.в., 1921. – 24 с.
85. Мороз О. Українське селянство першої половини ХХ ст. Трагедія і героїзм / О. Мороз, С. Злупко. – Львів: Універсам, 1997. – 165 с.
86. Нагорний П. Що дала Радянська влада трудовому селянству України / П. Нагорний. – К., 1946.
87. Наше денежное обращение: Сборник материалов по истории денежного обращения в 1914 – 1925 гг. / [Под ред. Л. Н. Юровского]. – М.: Финансовое изд-во НКФ СССР, 1926. – 354 с.
88. Немановъ Л. М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.) / Л.М. Немановъ. – К.: Культура и Знание, 1919. – 212 с.
89. Нечай Н. В. Нариси з історії оподаткування / Н.В. Нечай. – К.: Вісник податкової служби України, 2002. – 144 с.
90. Нечай Н. Фінансова та податкова політика України в 1917 – 1918 рр. / Н.Нечай. – К.: Вісник податкової служби України, 1999. – № 26. – С. 48 – 51.
91. Панченко П.П. Сторінки історії України (українське село): [навчальний посібник] / П.П. Панченко. – К.: 1995. – 230 с.
92. Поліщук В. Фінансова політика Української Центральної Ради і Директорії / В. Поліщук // Розбудова держави. – 1995. – №9. – С. 57 – 60.
93. Рабінович С. Історія громадянської війни / С. Рабінович. – Х.: Державне військове видавництво «На варті», 1933. – 472 с.
94. Сажко В. В. Аграрне питання в Україні на початку ХХ ст.: історико політичний аспект / В.В. Сажко. – Полтава, ПНТУ, 2006. – 198 с.

95. Сергійчук В.І. Українська соборність: відродження українства в 1917 – 1920 роках / В.І. Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 1999. – 412 с.
96. Симоненко Р.Г. Нариси історії виконавчої влади в Україні 1917 – 1918 р. / Р.Г. Симоненко. – К., 2000. – 150 с.
97. Советское крестьянство. Краткий очерк истории (1917 – 1970) / [Под ред. В. Данилова и др.]. – М.: Политиздат, 1973. – 592 с.
98. Солдатенко В. Українська революція (концепція та історіографія (1918 – 1920 рр.) / В. Солдатенко. – К.: Просвіта, 1999. – 507 с.
99. Солдатенко В. Ф. Українська революція: Історичний нарис / В.Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
100. Стефановський Е. Е. Закордонні інтервенції на Україні та бони / Е.Е. Стефановський // Ежемесячный Бюллетень Южного объединения отделения Советской филателистической ассоциации (Харьков). – 1929. – № 3. – С. 3.
101. Тимощук О.В. Соціальний захист правоохоронців в Українській Державі 1918 р. / О.В. Тимощук // Науковий вісник НАВСУ. – 1999. – Вип. 4. – С. 140 – 145.
102. Тищик Б.Й. Історія держави і права Української Народної Республіки. 1917 – 1920 рр. / Б.Й. Тищик. – Львів, 1995. – 57 с.
103. Тлуццак Ю.М. Податкові органи України на початку 1918 р. як наступних акцизних управлінь Російської імперії / Ю.М. Тлуццак // Матеріали ІІ звітної науково-практичної конференції професорсько-викладацького та курсантського складу Кримського факультету університету внутрішніх справ. – Сімферополь: Доля, 2000. – С. 26 – 33.
104. Тлуццак Ю.М. Формування правової традиції у сфері оподаткування та її втілення у розбудові національної державності: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01 / Ю.М. Тлуццак. – Сімферополь, 2004. – 225 а.
105. Тривус А. А. Налоги как орудие экономической политики / А.А. Тривус. – Баку, 1925. – 235 с.
106. Українська РСР в період громадянської війни. 1917 – 1920 рр.: У 3 т. / [За ред. Ю. Кондуфора]. – К.: Політвидав України, 1967 – 1970. – Т. 1. – 473с.

107. Хмель І.В. Аграрные приоброзования на Украине 1917 – 1920 гг. / І.В. Хмель. – К.: Наукова думка, 1990. – 240 с.
108. Хміль І.В. Аграрна революція в Україні березень 1917 – квітень 1918 рр. / І.В. Хміль // НАН України, інститут історії України. – К., 2000. – 90 с.
109. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917 – 1920 рр.: у 4 ч. / П. Христюк. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1921. – Ч. 1. – 204 с.
110. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917 – 1920 рр.: у 4 ч. / П. Христюк. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1921. – Ч. 3. – 160 с.
111. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал. – Прага: Вільна спілка, 1928. – 333 с.
112. Шліхтер О. Продовольча справа за роки громадянської війни / О. Шліхтер. – Х.: Пролетар, 1932. – 351 с.
113. Юрченко В.М. Правове регулювання оподаткування в Україні (1917 – 1929 рр.): дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01 / В.М. Юрченко.– Харків, 2004. – 194 с.
114. Ярошенко П.О. Історія оподаткування: [навчальний посібник] / П.О. Ярошенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 248 с.